

О. А. Білічак

доктор юридичних наук, доцент,
Посольство України в Республіці Таджикистан, м. Душанбе
ORCID ID: 0000-0002-2377-731X

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ (УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ)

У статті актуалізовано сучасні проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів і вказано на шляхи їх розв'язання. Зауважується, що збройна агресія рф на Україні пов'язана із безпрецедентною кількістю вчинення воєнних злочинів та інших порушень гуманітарного права, та є цивілізаційним викликом, що поставив світ на межу Третьої світової війни.

Проаналізовано окремі етапи становлення практики притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за порушення норм гуманітарного права та вчинення воєнних злочинів зокрема. Висвітлено окремі аспекти діяльності Міжнародного кримінального суду з питань розслідування міжнародних злочинів, вчинених найвищими посадовими особами з числа політичного та військового керівництва рф.

За результатами опрацювання наукових джерел та матеріалів аналітики, а також практики діяльності державних органів, визначено основні проблеми діяльності уповноважених суб'єктів із розкриття та розслідування воєнних злочинів. Установлено, що на ефективність їх роботи впливає низка чинників, серед яких недоліки чинного законодавства про кримінальну відповідальність, яке не корелює з положеннями міжнародного гуманітарного права, та не закріплює поняття та переліку воєнних злочинів.

Обґрунтовано, що з метою покращення практики діяльності державних органів у розкритті та розслідуванні воєнних злочинів доцільно працювати над посиленням інституційної спроможності органів досудового розслідування. Для цього слід розширити співпрацю з зарубіжними фахівцями, які мають досвід у цій сфері, вивчати та узагальнювати вітчизняну практику розслідування окремих видів воєнних злочинів задля напрацювання відповідних методичних рекомендацій. Також належить забезпечувати позавузівське навчання співробітників слідчих підрозділів з метою підвищення їх кваліфікації.

Підкреслено необхідність удосконалення вітчизняного законодавства у зв'язку з перспективою створення Спеціального трибуналу по злочинам агресії проти України, як запоруки його подальшої ефективної співпраці з національною правоохоронною системою.

Ключові слова: Міжнародне гуманітарне право, воєнні злочини, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Предметом пильної уваги світової спільноти сьогодні є події, що розгортаються на Україні. Віроломний напад російських військ у лютому 2022 року розпалив на Україні багаття кровопролитної війни: фактично щодня від російської зброї гинуть військові та мирне населення, руйнується житло та соціальна інфраструктура. Агресивні дії росії та варварські методи ведення нею війни проти України дістали рішуче засудження з боку світової спільноти, що підтверджено низкою рішень Генеральної Асамблеї ООН. Російські злочинці ще отримають своє покарання: ті, хто не загинув на полі бою – постануть перед судом.

Однак для того, щоб цей суд відбувся, зовнішня політика України повинна бути направленою на збереження світової єдності у питаннях її підтримки як жертви збройної агресії рф, а фокус внутрішньої має зосереджуватися на проблемах приведення положень національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права задля налагодження широкої міжнародної співпраці у справах притягнення до відповідальності воєнних злочинців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблем притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів є міждисциплінарним науковим досліджен-

ням на та відбувається на стику різних галузей права: міжнародного гуманітарного, кримінального та кримінального процесуального. На аморальну сутність війни, необхідність гуманізації способів її ведення вказували ще давні філософи та вчені, зокрема такі як Ж. Ж. Руссо, [1] Сунь-цзи, [2] Гуго Гроцій. [3] Актуальним питанням імплементації норм міжнародного гуманітарного права у законодавство України, науковим і практичним проблемам притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів у ході російсько-української війни присвячені праці низки вітчизняних дослідників, серед яких С.П. Баладига, [4, с. 52-58] О.В. Бех, [5, с. 686-688] А.В.Войціховський, [6] В.В. Ємельяненко, [7, с. 123-136] О.О. Іваночко, [8, с. 28-37] О. Жовтюк, [9, с. 130-138] У.З. Коруч, [10, с. 222-230] А.О. Лабенюк, [11, с. 95-100] О.С. Малетова, [12, с. 765-768] Ю.М. Одажиу, [5, с. с. 686-688] І.П. Осипенко, [11, с. 95-100] К.М. Оробець, [7, с. 123-136] В.П. Пилипенко, [13, с.5-10; 14] М.В. Піддубна, [15, с. 98-100] С.Ю. Присяжнюк, [16, с. 291-298] Г.К. Тетеряник, [5, с. 686-688] О.М. Тригуб [12, с. 765-768] та інші фахівці. Однак у світлі перманентних змін міжнародної обстановки, що складається останнім часом навколо подій російсько-української війни, проблема притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів як осіб з числа представників вищого політичного керівництва держави-агресора, так і рядового і офіцерського складу військових частин РФ, членів російських приватних військових кампаній потребує наукового переосмислення. Тому **метою** наукової статті є вивчення сучасних проблем притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів у ході збройної агресії РФ проти України та пошук шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Історія людства сповнена воєн, початок яким дає «людська пиха та жадібність до влади». [1, с. 182-183] Війни завжди виступали джерелом невичерпних людських страждань, адже у збройних конфліктах, незалежно від того, хто їх розпочав, завжди є жертви з обох сторін, також руйнуються економіки, засмічується навколишнє природне середовище, потерпає мирне населення. Ідеї забезпечення мінімізації руйнівних наслідків воєнних конфліктів з боку воюючих сторін транслювалися ще давніми мислителями. Зокрема в своєму знаменитому трактаті «Мистецтво війни» китайський стратег, воїн і філософ Сунь-цзи зазначав: «за правилами ведення війни най-

краще – зберегти державу супротивника в цілості, на другому місці – розбити цю державу. Найкраще – зберегти бригаду супротивника в цілості, на другому місці – розбити її». [2, с. 23] Гуго Гроцій, що вважається одним із засновників науки міжнародного права, у трактаті «Про право війни та миру» стверджував, що навіть під час ведення бойових дій протиборчі сторони повинні утримуватися від нанесення невинуватної шкоди життю, здоров'ю та майну населення, проживаючого на території збройного конфлікту, уникати нищення природних ресурсів. [3, с. 34-35] Французький філософ Жак Жак Руссо у своїй праці «Про суспільний договір» обґрунтовував, що навіть у розпалі війни справедливий правитель, захопивши у ворожій країні все, що належить народу в цілому, повинен поважати особистість та майно приватних осіб», а переможець може вбивати захисників зруйнованої ворожої держави лише до моменту «поки в їх руках зброя». [1, с. 204] Всупереч цьому історичний досвід найбільш кровопролитних воєн, що велися на території континентальної Європи впродовж останніх двох сторіч, свідчить про невинуватну жорстокість таких конфліктів, ознаменованих численними людськими жертвами, жорстоким поводженням з полоненими, нищенням соціальної інфраструктури територій, що потрапляли у зону ведення бойових дій, а також інших масштабних порушень положень міжнародного гуманітарного права.

Гуманістичні ідеї провідних філософів та мислителів минулих сторіч знайшли своє відображення у змісті норм міжнародного гуманітарного права (далі - МГП), яке вважається однією із найстаріших галузей міжнародного публічного права, адже виводить своє коріння від звичаїв ведення війни, які існували ще в Стародавніх Греції та Римі. [6, с. 330]. Формальна кодифікація його норм відбулася значно пізніше, у 19-20 ст.ст., та стала підсумком зусиль міжнародної спільноти з відновлення балансу справедливості та світового порядку по результатам двох світових воєн. Матеріалізуючи плоди еволюції світових гуманістичних ідей та цінностей і прагматичних поглядів на питання миру та війни у норми міжнародних договорів, міжнародне гуманітарне право покликане створити підґрунтя для мінімізації міждержавних та внутрішньодержавних конфліктів, пов'язаних із застосуванням збройної агресії, настання справедливого і тривалого миру після їх завершення.

Становлення практики притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності

за порушення гуманітарного права у більшій мірі пов'язано з подіями Другої світової війни. Масштаби жертв та руйнувань, спричинені веденням бойових дій у центрі Європи, стали тригером у зміні підходів щодо проблем забезпечення кримінальної відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Перші воєнні трибунали (Нюрнберзький, Токійський) створювалися державами-союзниками, переможцями у Другій світовій війні з метою притягнення до відповідальності представників військового і політичного керівництва держави-агресора за вчинення воєнних злочинів. Досвід функціонування цих трибуналів, особливо в частині співпраці з національними правоохоронними органами в питаннях збирання доказів, заслуховування свідків, підозрюваних, виконання ордерів на арешт тощо, надалі було використано при створенні Міжнародних трибуналів по колишній республіці Югославії та по Руанді, а надалі – й при створенні Міжнародного кримінального суду. [16, с. 295-297]

Постійно діючий Міжнародний кримінальний суд (далі – МКС, Суд), як орган міжнародної юрисдикції до компетенції якого входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини, було створено на підставі положень Римського статуту (1998 р.) лише у 2002 році. Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року, та ратифікувала його лише 21 серпня 2024 року із заявою за статтею 124 щодо позбавлення юрисдикції МКС по статті 8 «Воєнні злочини» на 7 років. [17] Незважаючи на те, що з політичних причин Україна досить довго не ратифікувала Римський статут, [18, с. 18] починаючи з 2014 року українська сторона розпочала активну співпрацю з Міжнародним кримінальним судом. Спираючись на положення ст. 12(3) Статуту, у 2014 році Верховна рада України звернулася до МКС з метою притягнення до відповідальності Віктора Януковича та інших посадовців за злочини проти людяності під час мирних акцій протесту громадян та визнала юрисдикцію Суду стосовно злочинів, скоєних рф на території України з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року. Також у 2015 р. Україна повторно звернулася до МКС з метою безстрокової пролонгації його повноважень щодо розслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності вчинених на сході України та у Криму після 20 лютого 2014 року. [19, с. 2-7] З урахуванням факту подачі цих заяв та за результатами розгляду заяв 43 держав-учасниць Рим-

ського статуту, вже 2 березня 2022 року у МКС розпочалося розслідування ситуації в Україні. Судом вирішено, що його предметом стануть будь-які події воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, вчинених на будь-якій частині території України починаючи з 21 листопада 2013 року. [20]

14 листопада 2016 року Міжнародним кримінальним судом було проголошено рішення, за яким анексія Криму була визнана рівнозначною міжнародному збройному конфлікту між Росією та Україною, в зв'язку з чим президент рф В. Путін видав розпорядження № 361 рп про вихід РФ з-під юрисдикції МКС, про що було повідомлено Генерального секретаря ООН. [21]

Одними із найбільш визначальних рішень Суду щодо України стала видача 7 березня 2023 року ордерів на арешт президента рф В. Путіна та уповноваженої по правам дитини при президентові рф М. Львової-Белової за підозрою у причетності до незаконної депортації дітей з окупованих територій України в рф. Згодом аналогічні рішення було прийнято щодо генерал-лейтенанта Сергія Кобилаша, екс-командувача Дальньої авіацією повітряно-космічних сил збройних сил рф, адмірала Віктора Соколова, колишнього командувача Чорноморського флоту рф, Сергія Шойгу та Валерія Герасимова, яким було оголошено підозру у вчиненні міжнародних злочинів. [20] Прийняття цих рішень справило серйозний міжнародний резонанс та створило значний політичний тиск на військово-політичне керівництво рф, однак їх виконання стало проблематичним з огляду на політичні інтереси окремих держав-учасниць Римського статуту.

З метою удосконалення співпраці з Міжнародним кримінальним судом 14 вересня 2023 року в Києві було відкрито польовий офіс МКС, що став найбільшим на той момент представництвом Суду за межами Гааги. [22] Також Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено розділом IX-2 «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом», [23] що створило законодавче підґрунтя для взаємодії українських державних органів з МКС.

Одним із провідних принципів діяльності МКС є комплементарність. За його змістом, Суд не є універсальним засобом вирішення проблеми правосуддя у воєнних злочинах, а лише покликаний підсилити національну спроможність у їх розслідуванні. [18, с. 4] Відтак основний тягар досудових розслідувань воєних

злочинів, вчинених на території України за весь час конфлікту з РФ, починаючи з анексії Криму та територій Луганської і Донецької областей, покладається саме на національну правоохоронну систему.

За даними фісу Генерального прокурора України станом на жовтень 2025 року зареєстровано 219972 злочини, пов'язаних із агресією РФ, із них – **191123** воєнних злочинів. Під час ведення бойових дій на території України зареєстровано 5310 фактів застосування заборонених засобів ведення війни, у тому числі, 116 випадків застосування хімічної зброї. Протягом часу збройної агресії РФ проти України зареєстровано 1356 ударів по 550 об'єктах енергетики. Згідно даних статистики, за результатами кримінальних проваджень, розпочатих за ст. 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни»), станом на жовтень 2025р. оголошено про підозру 1029 особам, висунуто обвинувачення – 747 особам, засуджено – 206 осіб. За ст. 438 КК України оголошено про підозру 28 військовополоненим, ще 26 військовополоненим висунуто обвинувачення за вчинення злочинів, передбачених цією статтею КК, крім того, засуджено 19 військовополонених. У підсумку кримінальних проваджень направлено обвинувальні акти до суду стосовно 508 осіб, з них за ст. 437 КК – 18 осіб, за ст. 110 КК та ст. 437 КК України – 69 осіб. Засуджено – 248 осіб, з них – за ст. 110 КК України – 246 осіб, за ст. 437 КК України – 2 особи. З огляду на зміст наведених статистичних даних, існує значний розрив між кількістю зареєстрованих органами досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами вчинення воєнних злочинів та числом винесених по таким справам судових вироків, що певним чином може свідчити про деякі проблеми у роботі вітчизняної правоохоронної системи.

В матеріалах аналітики та наукових працях нерідко звертається увага на те, що на ефективність діяльності державних органів із розкриття та розслідування воєнних злочинів негативно впливає низка факторів. Зокрема зазначається, що ефективному розслідуванню воєнних злочинів перешкоджає відсутність доступу до територій, брак досвіду у розслідуванні воєнних злочинів, відсутність належного матеріально-технічного забезпечення, неадекватна існуюча нормативно-правова база. [24, с. 11] Вчені, які проводили наукові дослідження в царині проблем імплементації положень міжнародного гуманітарного права в законодавство України, неодноразово звертали увагу на те, що пере-

лік воєнних злочинів, визначених КК України, не в повній мірі відповідає положенням Римського статуту та змісту міжнародних договорів, що ускладнює процес кваліфікації злочинів слідчими. Так, окрім Римського статуту, статутів міжнародних трибуналів, [13, с. 6-8] джерелами міжнародного гуманітарного права є Гаазькі конвенції, зокрема IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та Додаток до неї – «Положення про закони і звичаї війни на суходолі»; Женевська конвенція 1864р. «Про поліпшення долі поранених на полі бою»; Женевські конвенції 1929 р. («Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», «Про поводження з військовополоненими»); Женевські конвенції 1949 року з Додатковими протоколами («Про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях» (I Женевська конвенція); «Про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі» (II Женевська конвенція), «Про поводження з військовополоненими» (III Женевська конвенція), «Про захист цивільного населення під час війни» (IV Женевська конвенція) та низка інших міжнародних договорів. [14, с. 75-82]. Напротивагу, у Кримінальному кодексі України поняття «воєнного злочину» та їх системи не закріплено. [15, с. 98] Злочини, які можуть бути віднесені до воєнних, передбачено окремими статтями розділу XIX та розділу XX Особливої частини КК України, внаслідок чого науковці та практики доволіно підходять до тлумачення їх переліку. Зокрема, О. Іваночко вважає, що до воєнних злочинів, згідно окремих положень розділів XIX та XX Особливої частини КК України, слід віднести: мародерство (ст. 432 КК України); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України); погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України); порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України). [8, с. 35] З точки зору В. Ємельяненка та К. Оробця до системи воєнних злочинів за чинним КК України, крім вищенаведених діянь, належить також найманство (ст. 447 КК України), за умови використання найманців у воєнних конфліктах. [7, с. 131] У свою чергу, орієнтуючись на практику Нюрнберзького трибуналу, У.З. Коруч до воєнних злочинів відносить ще й пропаганду війни (ст. 436 КК України). [10, с. 226] У зв'язку

з цим в науковій літературі активно просувається ідея вдосконалення національного законодавства щодо відповідальності за воєнні злочини шляхом більш чіткої імплементації норм міжнародного гуманітарного права з урахуванням сучасної практики міжнародних судових інституцій. [12, с. 765-768]

Недоліки чинного КК України, а також ті обставини, що «слідчі та прокурори не мають достатніх знань у сфері МГП, яке дозволяє належним чином кваліфікувати те чи інше діяння саме як міжнародний злочин, визначити його складові елементи, контекст міжнародного збройного конфлікту, особливості забезпечення процесуальних гарантій підозрюваних осіб тощо», [24, с.7] призводять до появи у розслідуваннях воєнних злочинів низки проблем. На деякі з них спробуємо звернути увагу. В залежності від місця вчинення злочину кримінальне провадження може мати свої особливості. А саме, досудове розслідування воєнного злочину може відбуватися в умовах окупованих територій (АР Крим, м. Донецьк, м. Маріуполь та ін.), на деокупованих територіях (території Київської, Чернігівської, Харківської, Херсонської областей), на території активних бойових дій на час їх відсутності (Донецька, Запорізька обл. та ін.). [5, с. 687] Кримінальне провадження щодо воєнних злочинів, особливо вчинених на лінії бойового зіткнення та/або в умовах окупації, є достатньо складним. Адже за таких обставин органи досудового розслідування суттєво обмежені в можливостях збирання доказів, у зв'язку з чим нерідко доводиться задовольнятися такими негласними слідчими діями як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263 КПК України), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України), допитами свідків, яким вдалося покинути тимчасово окуповані території. [4, с. 55] Звісно, такі обставини негативно впливають на стан досудових розслідувань у справах. Вчинення злочину на окупованих територіях виключає можливості слідчого провести огляд місця події, (наприклад, місця масових поховань), призначити відповідні експертизи, провести допити підозрюваних, свідків. Крім того, при розслідуванні воєнних злочинів, вчинених як на окупованих, так і на деокупованих територіях часто виникають проблеми з ідентифікацією особи підозрюваного. Якщо розслідуваний злочин вчинено військовослужбовцем регулярної військової частини збройних сил рф або учасником приватної військової кампанії, який при-

ймав участь у бойових діях на стороні рф – ідентифікувати його особу досить складно. Нерідко органи досудового розслідування здійснюють ідентифікацію підозрюваного на основі даних соціальних мереж, які не можуть розглядатися як джерело достовірної інформації, з огляду на можливість створення фейкових аканунтів, розміщення в них неправдивої інформації тощо. В деяких випадках ідентифікувати особу виконавця злочину практично неможливо (масовані обстріли території України). Наведені обставини, безперечно, створюють перешкоди для органів слідства у процесі збирання доказів, і, як наслідок, формування належної доказової бази. Помилки у кваліфікації воєнних злочинів, поверхневність підходів органів досудового розслідування до збирання доказів, недодержання процесуальної форми проведення окремих слідчих дій (наприклад, повідомлення особі про підозру, ст.ст. 276-278 КПК України), створюють перешкоди для об'єктивного та неупередженого розгляду справ судами.

Слід також брати до уваги, що з початком війни правоохоронні органи України не були готові до того, що кількість вчинених на території України воєнних злочинів стане безпрецедентно високою, і навантаження на органи слідства настільки зросте. На початках буквально не вистачало людського ресурсу, співробітникам органів досудового розслідування не діставало кваліфікації, що забезпечувала б їх спроможність до розслідування воєнних злочинів. У зв'язку з цим виникла необхідність розширення співпраці з зарубіжними фахівцями, які мають досвід у цій сфері, [11, с. 99] залученні спеціалістів з метою надання допомоги з питань, які потребують спеціальних знань щодо зброї (ст. 71 КПК України), [9, с. 131] що також містило в собі деякі організаційні проблеми. З огляду на таке, існує гостра необхідність подальшого розгортання співпраці з іноземними партнерами задля для удосконалення роботи органів досудового розслідування, що є особливо важливим у світлі перспектив створення Спецтрибуналу щодо злочину агресії проти України, який матиме повноваження розслідування міжнародних злочинів, вчинених найвищими посадовими особами рф. Також існує потреба в узагальненні та систематизації на науковому рівні досвіду, одержаного в процесі розслідування воєнних злочинів з метою розроблення нових криміналістичних методик. Слушною видається думка О. Жовтюка щодо доцільності підготовки криміналістичних мето-

дик розслідування окремих складів злочину, що можуть бути кваліфіковані як порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України), наприклад: «методика розслідування застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом; методика розслідування жорстокого поводження з військовополоненими або цивільним населенням; методика розслідування вигнання цивільного населення для примусових робіт; методика розслідування примусової мобілізації на окупованих територіях; методика розслідування масового насильницького вивезення людей; методика розслідування мінування населених пунктів чи окремих цивільних об'єктів; методика розслідування розграбування національних цінностей на окупованій території». [9, с. 133] Підсумовуючи викладене слід зауважити, що проблеми діяльності державних органів щодо притягнення осіб, винних у вчиненні воєнних злочинів до передбаченої законом відповідальності надзвичайно об'ємні, і заслуговують на комплексне вивчення на рівні самостійних наукових праць.

Безпрецедентне значення для вирішення проблем притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за вчинення воєнних злочинів у ході російсько-української війни вищого військово-політичного керівництва рф має створення Спеціального трибуналу по злочинам агресії проти України (далі – Спецтрибунал, Трибунал). Він буде функціонувати за зразком Югославського та Руандійського трибуналів в рамках Ради Європи, проте доступ для участі в ньому буде відкритим і для інших держав, які підтримають ідею його заснування. Одним із принципів діяльності Спецтрибуналу, як і Міжнародного кримінального суду, стане комплементарність: створення Трибуналу не перешкоджатиме веденню розслідувань національними органами, діяльності МКС, провадження можуть відбуватися паралельно, а у випадку передачі обвинуваченого в МКС провадження у Трибуналі зупинятиметься. [25] Заснування Трибуналу матиме надзвичайно важливе значення для розв'язання проблем притягнення до відповідальності вищого військово-політичного керівництва рф, в тому числі, особисто В. Путіна, за розв'язання агресивної війни на Україні.

Відповідно положень Римського статуту, МКС уповноважений здійснювати розслідування воєнних злочинів, вчинених главами держав та урядів (ч. 1 ст. 27 Статуту). Водночас згідно положень ст. 63 цього акту, розгляд справи здійснюється за обов'язкової участі обвинува-

ченого. [26] Ураховуючи те, що рф відкликала свій підпис до Римського статуту, перспективи притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності військових і політичних лідерів рф у МКС суттєво ускладнюються.

Відповідно ст. 1 Статуту Спецтрибуналу по злочинам агресії проти України, він наділятиметься повноваженнями розслідування, кримінального переслідування та судового розгляду справ стосовно осіб, які несуть найбільшу відповідальність за злочин агресії проти України. Ст. 4 Статуту Трибуналу встановлює індивідуальну кримінальну відповідальність та неприпустимість посилання на посадове становище. За змістом ч. 1 цієї статті, особа, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, і яка планувала, підбурювала, віддавала наказ або вчинила, або намагаючись вчинити злочин, зазначений у ст. 2 Статуту (злочин агресії – авт.), несе індивідуальну відповідальність за цей злочин. Статутом Спецтрибуналу в ч. 1 ст. 28 також передбачається можливість здійснення провадження за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). Однак за змістом ч. 5 ст. 23 Статуту Спецтрибуналу, якщо обвинувальний акт стосується глави держави, уряду або міністра закордонних справ, суддя досудового провадження не затверджує обвинувальний акт і наказує зупинити провадження, доки ця особа більше не обійматиме цю посаду або доки Спеціальному трибуналу не буде подано відповідну відмову. [27] З огляду на аналіз наведених норм, створення та запуск роботи Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України відкриває суттєві перспективи для прогресу у питаннях притягнення до відповідальності осіб, винних у злочині агресії проти України, що сприятиме встановленню миру, відновленню міжнародного правопорядку і справедливості. Наступним кроком України повинна стати робота законодавчого підґрунтя для співробітництва уповноважених державних органів із Спецтрибуналом у питаннях збирання та передачі доказів, виконання запитів на його прохання, інших дій, необхідних для забезпечення його діяльності.

Висновки. Відкрита збройна агресія рф проти України призвела до різкого зростання кількості воєнних злочинів, вчинених на території України і поставила світ на межу Третьої світової війни. Розслідування воєнних злочинів, як інших протиправних діянь, пов'язаних із порушеннями міжнародного гуманітар-

ного права, відбувається як на міжнародному рівні – Міжнародним кримінальним судом, так і на національному, через задіяння потенціалу вітчизняних державних і правоохоронних органів, спецслужб.

Ефективне розслідування воєнних злочинів, вчинених на Україні, є запорукою потенційного притягнення до відповідальності військових злочинців, адже строки давності в таких злочинах не застосовуються. З метою зростання ефективності розслідування воєнних злочинів існує необхідність внесення змін до законодавства у частині імплементації до його змісту положень міжнародного гуманітарного права, посиленні інституційної спроможності органів досудового розслідування у розкритті та розслідуванні воєнних злочинів шляхом навчання, підвищення кваліфікації співробітників на основі вивчення матеріалів узагальненої практики діяльності у відповідній сфері, що склалася як на міжнародному, так і на національному рівні.

Створення в рамках Ради Європи Спеціального трибуналу з мандатом на судове переслідування вищих військових і політичних лідерів РФ за вчинення злочину агресії проти України потребує внесення змін до законодавства України з метою створення передумов для організації співпраці з національною правоохоронною системою.

Список використаної літератури:

1. Руссо Ж.Ж. Про суспільний договір. Трактати. М.: «Канон-прес». 1998. 416 с.
2. Сунь-цзи. Мистецтво війни. Переклад Григорія Латника. Київ: «Арій». 2014. 128 с.
3. Гуго Гроцій Про право війни та миру. Книга друга. URL: <http://www.civisbook.ru/files/File/Groziy.Kn2.pdf>.
4. Баладига С.П. Проблеми розслідування воєнних злочинів на території України та притягнення до відповідальності осіб за їх вчинення. *Нове українське право*. 2022. Вип. 5. С. 52-58.
5. Тетеряник Г.К., Бех О.В., Одажиу Ю.М. Розслідування воєнних злочинів: окремі теоретико-прикладні питання. *Юридичний науковий журнал*. 2023. №6. С. 686-688.
6. Войціховський А.В. Міжнародне право. МВС України. Харків. нац. ун-тет внутр. справ. Харків. 2020. 544с.
7. Ємельяненко В.В., Оробець К.М. Воєнні злочини: поняття, особливості та співвідношення з військовими кримінальними порушеннями за Кримінальним кодексом України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Державне управління», «Право»*. 2022. № 11 (13). С. 123-136.
8. Іваночко О.О. Поняття воєнного злочину у міжнародному та національному праві. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2023. Випуск 3. С. 28-37.
9. Жовтюк О. Актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 130-138.
10. Коруч У.З. Практика Нюрнберзького трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. *Альманах міжнародного права*. Випуск 24. С. 222-230. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v24/28.pdf>.
11. Лабенюк А.О. Осипенко І.П. Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні: стандарти, ризики для особистого життя і здоров'я. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Випуск 5. С. 95-100.
12. Малетова О.С., Тригуб О.М. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 765-768. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/129.pdf>.
13. Пилипенко В.П. Воєнні злочини в статутах міжнародних трибуналів та Римському статуті Міжнародного кримінального суду. *Право України*. 2020. № 2. С. 5-10.
14. Пилипенко В.П. Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики. Дисертація ... док. юрид. наук:12.00.11. Одеса, 2024. 465 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/file:///pdf.pdf>.
15. Піддубна М.В. Воєнні злочини у кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2016. Випуск 40. Том 2. С. 98-101.
16. Присяжнюк С.Ю. Генезис правового співробітництва міжнародних кримінальних судів з державами. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Випуск 76. Ч. 2. С. 291-298.
17. Римський_статут_та_Україна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Римський_статут_та_Україна.
18. Принцип комплементарності: стандарти міжнародного правосуддя в Україні. Звіт команди української консультативної групи (Ukrainian legal advisory group), 47 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclclefindmkaj/https://ulag.org.ua/pdf>.
19. Звіт прокурора Міжнародного кримінального суду про дії щодо попереднього вивчення ситуацій в 2020 році. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/report-preliminary-examination-activities-2020-ukraine>.
20. Росія вийде з угоди щодо Міжнародного кримінального суду. URL: <https://www.slovaidilo.com>.

- ua/2016/11/16/novyna/pravo/rosiya-vyjde-z-uhody-shhodo-mizhnarodnoho-kryminalnoho-sudu.
21. Офіційний сайт Міжнародного кримінального суду. Україна. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>.
 22. У Києві відкрився офіс МКС: найбільший поза Гаагою. URL: <https://www.dw.com/uk/u-kievi-vidkrivsa-ofis-mks-najbilsij-poza-gaagou/a-66814281>.
 23. Закон України від 3 травня 2022 року № 2236-IX «Про внесення змін в Кримінальний процесуальний кодекс України та інші законодавчі акти відносно співробітництва з Міжнародним Кримінальним судом». База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2236-20>.
 24. Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина: методичні рекомендації/ Затверджені Генеральним прокурором України А. Костіним. Київ, 2023. 107 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://justgroup.com.ua/wp-content/uploads/2023/05/standart-rozsliduvannya_zagalna-chastyna.pdf.
 25. В ОП розкрили основні принципи, на яких буде працювати спецтрибунал за злочини агресії рф. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2025/06/25/7214522/>.
 26. Римський статут Міжнародного кримінального суду. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_588.
 27. Угода між Україною і Радою Європи про створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України від 25.06.2025р. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_002-25.

Bilichak O. A. The Contemporary Significance of Challenges in Effecting Criminal Prosecution for WarCrimes (The Ukrainian Question)

This treatise examines the contemporary exigencies associated with prosecuting war crimes perpetrated during the Russian-Ukrainian conflict, concurrently delineating potential avenues for their amelioration. The armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, marked by an unprecedented scale of war crimes and breaches of humanitarian law, is herein observed to constitute a civilizational imperative, propelling the global community to the precipice of a Third World War. Further scrutiny encompasses distinct evolutionary phases of international criminal responsibility for infractions against humanitarian law, particularly regarding war crimes. Furthermore, specific facets of the International Criminal Court's investigative endeavors into international crimes perpetrated by high-ranking political and military echelons of the Russian Federation are elucidated.

A comprehensive review of scholarly sources, analytical materials, and state operational practices delineates the principal challenges confronting authorized entities in the detection and investigation of war crimes. The efficacy of these operations is demonstrably constrained by myriad factors, notably lacunae in existing criminal responsibility legislation, which neither fully aligns with international humanitarian law tenets nor formally enshrines the definition and enumeration of war crimes. It is posited that, to enhance state operational methodologies for war crime disclosure and investigation, concerted efforts must fortify pre-trial investigation agencies' institutional capacity. Imperative to this end is broadened collaboration with international experts possessing pertinent experience, alongside an analysis and synthesis of indigenous practices in investigating specific war crime categories to formulate apposite methodological guidelines. Moreover, provision for extra-academic training of investigative unit personnel is essential to elevate their professional qualifications.

The imperative for legislative refinement domestically is underscored, particularly in light of the prospective establishment of a Special Tribunal for the crime of aggression against Ukraine, which is indispensable for ensuring its robust synergistic engagement with the national law enforcement framework.

Key words: International humanitarian law; war crimes; pre-trial investigation.

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.07.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.08.2025
Дата публікації: 30.09.2025